

درآمدی بر

بایسته های دانشگاه اسلام

حمید کریمی

عضو هیأت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران

سرشناسه	:	کریمی، حمید، ۱۴۳۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	درآمدی بر بایسته های دانشگاه اسلامی / حمید کریمی
مشخصات نشر	:	قم: اندیشه مولانا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۲۱۴ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۸۸-۳۵-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا.
موضوع	:	دانشگاه ها--اصلاحات آموزشی
موضوع	:	دانشگاه ها--فرهنگ اسلامی
رده بندی کنگره	:	BP۲۱۱/۵/۵۴,۴۱۳۹۶
رده بندی دیویی	:	۴۱۷۲/۲۴۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۱۱۷۴۹۵

درآمدی بر بایسته های دانشگاه اسلامی

مؤلف: حمید کریمی
 ناشر: اندیشه مولانا
 چاپخانه: مجتمع چاپ و صحافی مولانا - قم
 نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۸۸-۳۵-۷ ISBN 978-600-7088-35-7

دفتر مرکزی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری،

روبه روی اداره پست، پلاک ۱۲۴ واحدیک تلفن: ۶۶۴۰۸۹۲۷

فروشگاه تهران: ۶۶۴۰۹۳۵۲

دفتر قم: خیابان معلم، مجتمع ناشران پلاک ۳۶

تلفن: ۳۷۷۴۳۵۴۴-۳۷۷۲۳۶۴۵ فاکس: ۳۷۷۲۸۸۱۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱۳.....	پیش‌گفتار.....
۱۷.....	گفتار اول: تدریخچه آموزش عالی در ایران.....
۱۹.....	آموزش عالی پیش از اسلام.....
۱۹.....	آموزش عالی پس از اسلام.....
۲۰.....	نظامیه بغداد.....
۲۴.....	دانشگاه در دوره ساسانی.....
۲۵.....	امیرکبیر و دارالفنون.....
۲۷.....	تأسیس دانشگاه تهران و پهلوی اول.....
۳۲.....	دوران پهلوی دوم و توسعه دانشگاه.....
۳۵.....	گفتار دوم: اهمیت علم و علم‌آموزی در قرآن و روایات.....
۳۷.....	۱. لزوم آموختن بر هر مسلمان.....
۳۸.....	لزوم آموختن در هر حال.....
۴۱.....	۱. فواید علم‌آموزی.....
۴۱.....	۱-۱. دوستی خدا.....
۴۲.....	۲-۱. احترام فرشتگان.....
۴۲.....	۳-۱. تضمین روزی.....
۴۲.....	۴-۱. آموزش‌خواهی همه چیز.....
۴۲.....	۵-۱. آموزش گناهان.....
۴۳.....	۶-۱. هموار شدن راه بهشت.....
۴۳.....	۲. آداب آموختن.....
۴۳.....	۱-۲. اخلاص.....
۴۴.....	۲-۲. انتخاب آموزگار شایسته.....
۴۴.....	۳-۲. رعایت اولویت‌ها.....

۴۴.....	۲-۴. آسودگی
۴۵.....	۲-۵. فهم
۴۵.....	۲-۶. آموختن شفاهی
۴۵.....	۲-۷. خوب گوش دادن
۴۵.....	۲-۸. نگارش
۴۶.....	۲-۹. پرسیدن
۴۶.....	۲-۱۰. اندیشیدن
۴۶.....	۲-۱۱. مذاکره
۴۶.....	۲-۱۲. شناخت آراء
۴۶.....	۲-۱۳. پذیرش حق از هر کس
۴۷.....	۲-۱۴. حریص
۴۷.....	۲-۱۵. استمرار
۴۸.....	۲-۱۶. شکیبایی
۴۸.....	۲-۱۷. پرهیزگاری
۴۸.....	۲-۱۸. فروتنی در برابر آموزگار
۴۸.....	۲-۱۹. میانه‌روی در خوراک
۴۹.....	۲-۲۰. سحرخیزی
۴۹.....	۲-۲۱. غنیمت شمردن فرصت در خردسالی و جوانی
۴۹.....	۲-۲۲. آموختن برای غیر خدا
۵۰.....	۲-۲۳. خجالت کشیدن
۵۰.....	۲-۲۴. پراکندگی در مجلس
۵۰.....	۲-۲۵. آداب کلی آموختن
۵۰.....	۳. آداب پرسیدن
۵۰.....	۳-۱. خردورزی
۵۱.....	۳-۲. پرسیدن برای دانستن
۵۱.....	۳-۳. نیکو پرسیدن
۵۱.....	۳-۴. رعایت حق تقدّم در پرسیدن
۵۱.....	۳-۵. برای درمانده کردن نپرسیدن
۵۲.....	۳-۶. نپرسیدن از چیزهایی با پاسخ زیان‌بار

۵۲.....	۷-۳. از چیزهای بی‌فایده نپرسیدن
۵۳.....	۸-۳. بسیار نپرسیدن
۵۳.....	۴. احکام آموختن
۵۳.....	۴-۱. شناخت خدا
۵۳.....	۴-۲. پایه‌های اسلام
۵۳.....	۴-۳. واجبات دین
۵۴.....	۴-۴. خودشناسی
۵۴.....	۴-۵. نش‌ای اهل بیت
۵۵.....	۴-۶. افزایش دهنده خوبی و درستی
۵۵.....	۴-۷. دانش برپیش
۵۵.....	۴-۸. از هر دانش نیکه‌ترینش
۵۵.....	۴-۹. زبان‌های گمشده
۵۵.....	۴-۱۰. دانش فسادانگیز
۵۵.....	۴-۱۱. علم نجوم
۵۶.....	۴-۱۲. سحر
۵۶.....	۴-۱۳. دانش بی‌فایده
۵۷.....	گفتار سوم: آداب تعلیم و تعلّم در اسلام
۵۹.....	باب اول: آداب و وظائف معلم و شاگرد
۵۹.....	بخش اول: آداب و وظائف شخصی معلم و شاگرد
۵۹.....	۱. لزوم اخلاص و پاکسازی
۵۹.....	الف) رهنمودهای قرآن کریم برای ایجاد اخلاص نیت
۶۰.....	ب) سخنان پیامبر گرامی اسلام در اهمیت اخلاص نیت
۶۱.....	ج) احادیث شیعی در باره خلوص نیت
۶۲.....	د) راه و رسم اخلاص نیت در سخنان بزرگان و راهبران دینی
۶۲.....	ه) کمین شیطان برای از میان بردن اخلاص دانشمندان
۶۳.....	۲. لزوم هماهنگی رفتار معلم و شاگرد با علم آنها
۶۴.....	۳. به کار گرفتن علم و توجه و توکل به خدا و برخورداری از جهت یابی صحیح
۶۴.....	۴. حسن خلق و فروتنی و کوشش در تکمیل نفس
۶۵.....	۵. عفت نفس و علوّ همت

۶۵.....	۶. قیام به وظایف دینی و تأذیب به موازین اخلاقی
۶۵.....	بخش دوم: آداب و وظایف معلم و شاگرد در درس و سایر اشتغالات
۶۷.....	باب دوم: آداب و وظایف معلم
۶۷.....	بخش اول: آداب و وظایف معلم نسبت به خود
۶۸.....	بخش دوم: آداب و وظایف معلم نسبت به شاگرد
۷۰.....	بخش سوم: آداب و وظایف معلم در جلسه درس
۷۲.....	باب سوم: آداب و وظایف شاگرد
۷۲.....	بخش اول: آداب و وظایف شخصی شاگرد
۷۲.....	بخش دوم: آداب و وظایف شاگرد نسبت به معلم
۷۴.....	بخش سوم: آداب و وظایف شاگرد در درس و دانش آموختن
۷۷.....	گفتار چهارم: نگاهی به رابطه علم و دین
۷۹.....	عوامل پیدایش اندیشه تعارض علم و دین
۷۹.....	۱. تحولات بزرگ در دنیا: علم و عدم توان هماهنگ‌سازی آن با دین
۸۰.....	۲. تحریف و تفسیر غلط از تفاهیم آموزه‌های دین
۸۰.....	۳. هم‌ردیف دانستن خدا با علل طبعی
۸۰.....	۴. در هم آمیختن مباحث فلسفی با دین
۸۰.....	۵. رفتار خشونت آمیز کلیسا با دانشمندان
۸۱.....	دیدگاه‌های مختلف در باب رابطه علم و دین
۸۱.....	۱. تمایز علم و دین
۸۱.....	الف: تفاوت زبان علم و دین
۸۱.....	ب: ابزار انگاری علم و واقع‌نمایی دین
۸۲.....	ج: ابزار انگاری دین و واقع‌نمایی علم
۸۲.....	د: نوار تدوین‌ها
۸۲.....	هـ: فلسفه اصالت وجودی (اگزیستانسیالیسم)
۸۲.....	و: فلسفه اثبات‌گرایان (پوزیتیویسم)
۸۳.....	۲. تعارض علم و دین
۸۳.....	۳. توافق علم و دین
۸۳.....	۴. تداخل علم و دین
۸۴.....	علم و دین از نگاه اسلام

۸۷	گفتار پنجم: ارکان دانشگاه اسلامی
۸۹	سند اسلامی شدن دانشگاه‌ها
۹۸	نظام آموزشی
۹۸	ویژگی‌های دو نظام آموزشی حوزه و دانشگاه
۹۹	ویژگی‌های نظام آموزشی دانشگاه
۹۹	ویژگی‌های نظام آموزشی حوزه
۱۰۱	آموزش آزاد و پیامدهای مثبت
۱۰۱	الف. رشد استاد
۱۰۱	ب. نشاط در تدریس
۱۰۲	ج. تلاش استاد
۱۰۲	د. انتخاب استاد مطابق با ذوق و استعداد
۱۰۳	هـ. مباحثه
۱۰۳	آموزش آزاد و پیامدهای منفی
۱۰۳	الف. عدم صلاحیت علمی و تضاد بعضی اساتید
۱۰۳	ب. عدم تساوی سطح معلومات شاگردان یک کلاس
۱۰۴	ج. شلوغی بعضی دروس
۱۰۴	د. غیبت از کلاس
۱۰۴	هـ. مشکلات حوزه
۱۰۵	مدرک تحصیلی
۱۰۶	مدت تحصیل
۱۰۶	پشتیبانی از فارغ التحصیلان
۱۰۹	گفتار ششم: علم دینی و علم سکولار
۱۱۳	دیدگاه دکتر سروش
۱۱۴	دیدگاه دکتر علی پایا
۱۱۶	تفاوت‌های علم و تکنولوژی
۱۱۷	عدم امکان تولید علم دینی
۱۲۰	نامطلوب بودن علم دینی
۱۲۱	دیدگاه دکتر سید حسین نصر
۱۲۲	دیدگاه دکتر خسرو باقری

- ۱۲۳..... برداشت‌های نادرست از علم دینی
- ۱۲۳..... چیستی علم دینی
- ۱۲۵..... دیدگاه دکتر مهدی گلشنی
- ۱۲۶..... نگاه کلی به علم
- ۱۲۶..... جدایی علم از دین و فلسفه در غرب
- ۱۲۷..... توجه مجدد به نقش مبادی فلسفی در فعالیت علمی
- ۱۲۷..... پیشینه علم دینی
- ۱۲۹..... مفهوم علم دینی
- ۱۳۰..... طرح علم دینی
- ۱۳۰..... علم و پیش‌فرض‌های آن
- ۱۳۰..... فارغ‌نشدن علم از پیش‌فرض‌های متافیزیکی
- ۱۳۱..... علم با دو پیش‌فرض متفاوت
- ۱۳۹..... نقش جهان‌بینی در جهت‌گیری‌ها و کاربردهای علم
- ۱۳۹..... کارکردهای علم دینی
- ۱۴۰..... گستره علم دینی
- ۱۴۰..... تمایز علم دینی با علم سکولار
- ۱۴۱..... پیامدهای علم سکولار
- ۱۴۱..... علت گرایش بیشتر جوامع آکادمیک غربی به علم حاد
- ۱۴۱..... شواهدی از دخالت مفروضات متافیزیکی در علم
- ۱۴۷..... زمینه گسترده‌تر برای نقش‌آفرینی فلسفه در علم
- ۱۴۷..... دیدگاه استاد جوادی آملی
- ۱۴۸..... چیستی عقل
- ۱۴۹..... قراردادن عقل در مجموع معرفت دینی
- ۱۵۰..... تنفیذ و امضای قراردادهای عقلانی
- ۱۵۰..... تبیین کلیات بسیاری از علوم توسط دلیل نقلی
- ۱۵۰..... مراحل نه‌گانه تولید علوم اسلامی
- ۱۵۱..... تعارض نداشتن عقل و دین
- ۱۵۳..... ممکن نبودن علم غیر اسلامی
- ۱۵۴..... مبتنی بودن علم بر اصول کتاب و سنت

۱۵۵.....	مراحل تولید علم دینی
۱۵۷.....	تعارض میان عقل و نقل، نه بین عقل و وحی یا علم و دین
۱۵۹.....	دو روش امکان علم دینی
۱۵۹.....	۱. روش تفسیری با صبغه کلامی
۱۶۰.....	۲. روش فلسفی
۱۶۱.....	دیدگاه استاد مصباح یزدی
۱۶۱.....	رابطه علم و دین
۱۶۲.....	چرایی تقب اندگی مسلمانان در علوم طبیعی
۱۶۳.....	علوم انسانی مبتنی بر مبانی غربی
۱۶۳.....	۱. تفاوت در نگاه به هستی
۱۶۳.....	۲. تفاوت در نگاه به انسان
۱۶۳.....	۳. تفاوت در نگاه به ارزش ها
۱۶۳.....	۴. تفاوت در نگاه به دین
۱۶۴.....	۵. تفاوت در امکان دست یابی به معرفت یقینی
۱۶۴.....	قلمرو علوم انسانی
۱۶۶.....	ملاک اسلامی بودن علوم انسانی
۱۶۶.....	۱. محل و موطن رشد علم
۱۶۶.....	۲. روش شناسی کشف نظریه علمی
۱۶۷.....	۳. مورد تأیید بودن نظریه از سوی اسلام
۱۶۷.....	۴. تأمین کننده عزت مسلمین بودن
۱۶۷.....	۵. ارائه نظریات خاص و روش های علمی از سوی اسلام
۱۶۸.....	۶. کاشفیت از واقع
۱۶۸.....	۷. تأثیر ارزش های اسلامی بر بنیان های علم
۱۶۸.....	۸. اکتشاف از منابع اختصاصی دین
۱۶۹.....	دیدگاه استاد جعفر سبحانی
۱۷۱.....	دیدگاه فرهنگستان علوم اسلامی
۱۷۳.....	تبیین علم دینی
۱۷۵.....	دین شناسی فرهنگستان
۱۷۸.....	چکیده دیدگاه علوم انسانی ولایی

- دیدگاه گروهی از پژوهش‌گران حوزه و دانشگاه ۱۷۸
- مبانی دین شناختی علم دینی ۱۷۸
- چیستی علم دینی ۱۸۰
- الگوی پیشنهادی علم دینی ۱۸۰
۱. صدق در علم دینی ۱۸۰
۲. عقلانیت در علم دینی ۱۸۱
۳. تعریف علم دینی ۱۸۲
۴. هدف علم دینی ۱۸۲
۵. قلمرو علم دینی ۱۸۳
۶. روش علم دینی ۱۸۴
۷. تبیین در علم دینی ۱۸۶
۸. پیش‌بینی در علم دینی ۱۸۶
۹. عینیت در علم دینی ۱۸۷
- گفتار هفتم: سخنان امام خمینی (ره) معظم رهبری در مورد دانشگاه اسلامی ۱۹۱۰
- الف) سخنان امام خمینی (ره) ۱۹۳
۱. لزوم استقلال دانشگاه‌ها و از بین بردن وابستگی به غرب ۱۹۳
۲. لزوم آینده‌ساز و مفید بودن دانشگاه ۱۹۶
۳. لزوم یادآوری معنویت توسط علوم حوزوی و دانشگاهی ۱۹۸
- لزوم تصفیه اساتید وابسته به غرب و شرق ۲۰۰
- عدم شناخت اکثر روشنفکران دانشگاهی از جامعه اسلامی ۲۰۱
- اسلام، دین منطق و آزادی بیان ۲۰۱
- لزوم ایستادگی دانشجویان در برابر انحرافات ۲۰۲
- ساختن انسان، هدف انبیا و ادیان ۲۰۲
- تربیت دانشمند و اهل فکر، رسالت دانشگاه ۲۰۲
- ب) سخنان مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) ۲۰۳
- لزوم اسلامی شدن کامل و عمیق دانشگاه‌ها در همه ابعاد ۲۰۳
- ویژگی‌های دانشگاه اسلامی ۲۰۴
- فهرست منابع: ۲۱۱

پیش گفتار

خداوند متعال بعد از آفرینش انسان با ارسال پیامبران یکی بعد از دیگری به هدایت بشر به سرمنزل نهایی پرداخت. دین اسلام که وجه مشترک همه شرایع آسمانی است و خصوصاً نسخه نهایی و حتمی آن، برای تمام جنبه‌های زندگی انسان که به نحوی در کمال یابی او مؤثر است، برنامه و توصیه دارد. انسان وقتی در جهان خلقت از زوایای مختلف تفکر می‌کند، به دانش‌های گوناگون دست می‌یابد. جهان‌بینی و نوع نگاه انسان، اهداف و نیازهای او در پدید آمدن و جگرگرفتگی علوم و صنایع و فنون متعدد، بی‌تردید مؤثر است. از این رو شما در جوامع مختلف با گسترش علوم و صنایع متناسب با همان جمعیت و طرز فکر مواجه می‌شوید.

پس از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ رهبری حضرت امام خمینی (ره)، عملاً اسلام وارد عرصه‌های مختلف حکومت، سیاست، اجتماع، اقتصاد، فرهنگ، تعلیم و تربیت شد.

در همان اوایل، ضرورت انقلاب فرهنگی در نظام حاکم و رایج بر آموزش و پرورش فرزندان این مرز و بوم به خوبی خود را نشان می‌داد. اما علی‌رغم تعطیلی دانشگاه‌ها و تلاش‌های صورت گرفته، پس از بازگشایی دانشگاه‌ها، تغییر بنیادینی در ماهیت فضای حاکم بر سیستم آموزش عالی کشور، پدید نیامد. آموزش و پرورش نیز با وجود تغییرات پی‌درپی در کتب درسی، سرفصل‌ها، عناوین و نظام درسی، توفیق چندانی به دست نیاورده است. اکنون پس از گذشت حدود چهار دهه از شکل‌گیری

جمهوری اسلامی، هنوز سخن از طرح تحول آموزش و پرورش، دانشگاه اسلامی، علوم انسانی اسلامی و مانند اینها فراوان به گوش می‌رسد.

متأسفانه با همه تأکید رهبر معظم انقلاب و دغدغه اندیشمندان و مردم مسلمان، به دلیل باور نداشتن بسیاری از مسئولان و متولیان نظام تعلیم و تربیت و فرهنگ کشور از ابتدا تاکنون، و ممانعت آنان از تغییر اساسی در آموزش و پرورش و آموزش عالی کشور و نیز نداشتن همت و عزم جدی و قدرت بر تصمیم‌سازی از سوی نیروهای مؤمن و انقلابی، همچنان ما دارای مشکلات اساسی در این بخش مهم و اصلی و تعیین‌کننده نظام هستیم.

نگارنده در این راستا سعی دارد گامی کوچک در این مسیر بردارد. امید است با عزم استوار فرزندان برون‌گرا، متفکر، آینده‌نگر، متعهد، این راه طی نشده، هر چه زودتر، محکم‌تر و عمیق‌تر پیموده شود.

در مطالب پیش‌رو در ضمن چند گفتار دربرنمای دانشگاه اسلامی ترسیم شده است. ابتدا تاریخچه‌ای مختصر از آموزش عالم در ایران ارائه شده؛ سپس اهمیت علم و علم‌آموزی بر اساس قرآن و روایات معصومان علیهم‌السلام؛ آنگاه آداب تعلیم و تعلم که بخشی از منظومه دانشگاه اسلامی است، به اختصار ذکر شده؛ در گفتار چهارم نگاهی به رابطه علم و دین و دیدگاه‌های طرح شده در این موضوع ارائه شده است.

در گفتار پنجم به توضیح ارکان مختلف دانشگاه اسلامی و اصول و ضوابط شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها درباره ارکان شش‌گانه و نیز مقایسه نظام آموزشی حوزه و دانشگاه پرداخته‌ایم.

گفتار ششم به بحث مهم علم دینی و علم سکولار و تفاوت‌های آن دو و طرح چند دیدگاه مهم درباره علم دینی اختصاص یافته است.

در گفتار پایانی و هفتم نیز گزیده‌ای از سخنان امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری درباره دانشگاه اسلامی فراهم آمده است.

امید است این نوشتار گامی کوچک در مسیر تبیین و نیل به دانشگاه اسلامی مطلوب باشد. در پایان از همه اساتید و دوستانی که در تهیه این اثر و غنای آن کمک نموده‌اند، تقدیر و تشکر نموده و خواستار ارسال نظرات اصلاحی و تکمیلی همه صاحب‌نظران فرهیخته و گرامی هستم.

والحمد لله رب العالمین

حمید کریمی

۱۳۹۶

www.ketab.ir